

Dumitru MANOLACHE

CREȘTINII DE PE COLUMNA LUI TRAIAN DE LA ROMA

Un forum roman reprezentat pe Columna lui Traian, căutat de specialiști mai bine de 100 de ani, descoperit în 2010 la Turnu Severin, confirmă încă o dată valoarea documentară excepțională a monumentului de la Roma pentru trecutul nostru. Această descoperire demonstrează că opera lui Apolodor din Damasc ridicată în capitala imperiului mai are și alte lucruri să ne spună. Ea ascunde însă și multe taine, precum culorile în care a fost pictată, icoanele și simbolistica creștină, sau ștergerea scenei aducerii capului regelui Decebal în fața împăratului învingător.

O descoperire senzațională făcută în urmă cu 15 ani la Turnu Severin reiterează necesitatea studierii cu mai multă aplecare a celebrei Columne a lui Traian de la Roma. În timpul unor lucrări de construire a unui pavilion în curtea Muzeului „Porțile de Fier” a fost identificat un amfiteatru sculptat pe Columna lui Traian. Potrivit unui basorelief de pe monument, amfiteatrul se afla la piciorul podului construit de Apolodor din Damasc peste Dunăre, adică exact în locul în care a fost găsit în 2010. După mai bine de un secol de căutări zadarnice, iată cum această nouă descoperire arheologică vine să confirme încă o dată că scenele sculptate pe

monumentul din capitala imperiului nu sunt fantezii ale celebrului arhitect Apolodor din Damasc, ci o adevărată cronică în piatră a unor evenimente reale din lumea veche, în care au fost parte și strămoșii noștri, despre care istoria vorbește cu probe.

RĂMASĂ ÎN PICIOARE ÎN FAȚA URGILOR

La 12 mai 113 a fost inaugurată la Roma, în Forumul Nou, Columna lui Traian, un monument pe care sunt redată episoade din cele două războaie purtate de imperiu împotriva dacilor, care glorifică victoria împăratului Traian în aceste înclăștări. Columna a fost realizată sub conducerea aceluiași arhitect care a construit și podul de la Drobeta Turnu Severin în anul 105, în timpul celui de-al doilea război daco-roman. Ea prezintă la exterior un basorelief impresionant sculptat în formă de spirală, alcătuit din 123 de scene care redau artistic, sub o formă epică, războaiele purtate de romani pentru cucerirea Daciei. Columna este singurul monument care s-a mai păstrat din vechiul For al lui Traian de la Roma. Are o înălțime de aproximativ 30 de metri și conține 18 blocuri masive de marmură de Carrara, fiecare cântărind aproximativ 40 de tone, și cu un diametru de 3,70 metri. Inițial monumentul avea în vârf statuia înaltă de 6 metri a împăratului Traian, reprezentat în uniformă militară, ținând în mână o lance. În 1587, Papa Sixtus al V-lea a așezat în locul acesteia una din bronz a Sfântului Apostol Petru. De-a lungul secolelor, Columna a trecut prin numeroase pericole, dar a reușit să reziste până astăzi, deși a fost vandalizată de vizigoți după cucerirea Romei în anul 410. Celebrul monument istoric, propus

pentru demolare, a fost salvat în anul 603 de către Papa Grigore I cel Mare, care a dispus ca acesta și terenul din jurul său să intre în administrarea Bisericii. În secolul al XVI-lea, Papa Sixtus al V-lea a dispus restaurarea Columnei. Astfel, marele arhitect Domenico Fontana s-a apucat de treabă în anul 1558, și a lucrat până la sfârșitul secolului. Napoleon Bonaparte, împăratul Franței, a dorit la un moment dat să demonteze și să transporte Columna la Paris, dar consilierii apropiați l-au convins să abandoneze acest proiect, fiind considerat prea costisitor, și astfel această splendidă realizare a Antichității a fost salvată continuând să reziste până în zilele noastre.

ITALIENII AU RECONSTITUIT CULORILE COLUMNEI

În Antichitatea romană, marile monumente arhitecturale, dar și reliefurile și statuile importante erau pictate în culori vii. Un mod de percepere moștenit probabil din arta greacă. Deși la noi relativ puțină lume cunoaște faptul că italienii au reușit să reconstituie cu tehnici ultramoderne culorile originale care dădeau strălucire acum mai bine de 19 secole Columnei lui Traian, acest lucru constituia o realitate verificată încă din anii '70 ai secolului trecut. În acea perioadă, arheologul și istoricul de artă italian Ranuccio Bianchi Bandinelli (1900-1975) propunea într-o emisiune televizată în 1972, prin intermediul unui pictor, o reconstituire, pe un mulaj de ipsos în mărime naturală, a culorilor inițiale probabile ale scenei XXXII, de pe Columnă, „Dacii îi atacă pe romanii refugiați într-o cetate”.

În anii '80 ai secolului trecut, un colectiv de specialiști în studii nucleare, folosind reflectoscopia

computerizată în infraroșu, captarea radioactivității, analiza semnalelor dinamice până la o frecvență de 1.000 Hz, analiza elementară, care includea spectrometria de fluorescență X și semantometria, a scos din „tegumentele” marmurei culorile autentice în care fusese zugrăvită inițial Columna, ducând la „identificarea absolută, în perfecțiunea individualizată a celor 2.500 de figuri păstrate în frânturi de cronică”, cum arăta prof. Ion Dumitriu Snagov în 1996 în lucrarea sa „Monumenta Romaniae Vaticana”. Astfel, a fost reconstituită fotografic întreaga Columnă, iar imaginile au fost expuse la cea de-a XLII-a Bială a Academiei de Artă din Veneția, într-o expoziție tematică vernisată sub titlul „Știința și arta” în 1986.

Ceva mai târziu, în 2019, o echipă de graficieni 3D din Sevastopol, „History in 3D”, a refăcut digital pe calculator celebra lucrare, bazându-se pe arhive și documente istorice. „Columna lui Traian a fost și încă este unul dintre cele mai impresionante monumente din centrul Romei. Timp de secole a rămas un martor mut al gloriosului trecut al marelui imperiu. Basoreliefurile dedicate războaielor dacice sunt o sursă istorică valoroasă și interesantă. Suntem încântați să prezentăm rezultatul a mai multor luni de muncă, pentru prima oară în lume fiind realizată o reconstrucție polichromatică și completă a Columnei lui Traian. Au fost refăcute în detaliu și colorate basoreliefurile de pe coloană și pedestal”, scria la vremea respectivă Danila Loginov, liderul „History in 3D”.

Așa s-a putut vedea clar fiecare expresie de pe fața personajelor, fiecare gest, fiecare trăsătură, fiecare detaliu al îmbrăcămintei, al evenimentelor redată, fiecare armă (multe din ele inserate în

original în marmură, din cauza dificultății reprezentării lor în piatră), un uriaș tezaur de informații care ar putea completa cunoștințele despre strămoșii noștri, un adevărat document multidisciplinar care, din nefericire, a rămas, cel puțin la noi, necercetat suficient, nevalorificat încă pe măsura importanței lui.

ICOANELE CREȘTINE DE PE MONUMENTUL LUI TRAIAN

Fără îndoială, Creștinismul, în formele sale de început, propovăduit de Apostolii Andrei și Filip și de ucenicii lor în teritoriile dacilor, mulți dintre ei proveniți din rândul autohtonilor, a „îndulcit” într-un fel relația cu coloniștii și legionarii creștinați în alte zone ale Imperiului roman aduși în Dacia, fie să exploateze bogățiile acestei țări, fie să supravegheze noua provincie. Nu este de mirare deci, că, din această perspectivă, Creștinismul a devenit „limba” pre care se înțelegeau, se suportau, se apropiau, se înfrățeau, se acceptau mai lesne, într-o iubire, cuceriri și cuceritori. Pentru că ea rostea adevăruri scumpe vechii credințe a dacilor: ideea de jertfă și ideea vieții viitoare. Tocmai această realitate ar fi putut face posibilă o imortalizare subversivă a legăturii de sorginte creștină, existentă dincolo de partea amară a consecințelor războaielor, între asupriți și asupritori, pe „Columna aroganței imperiale” ridicată de împărat în inima Romei, cum numesc unii cercetători Columna lui Traian.

În aceeași idee se înscriu icoanele și simbolistica creștină de pe celebrul monument, despre care a vorbit pentru prima dată la noi arhitectul Christofi P. Cerchez.

În 1928, acesta publica o broșură ilustrată intitulată „Creștinismul în Dacia. Cea dintâi Icoană Creștină”. Conform ipotezei lui, prima icoană

creștină s-ar afla pe unul din registrele Columnei lui Traian, numerotată XVII de către Cichorius, în monumentala sa lucrare despre opera lui Apolodor din Damasc. În scrierea respectivă, Cristofi P. Cerchez mărturisește că în timp ce se afla la studii în Italia a cercetat Columna cu atenție și că mare i-a fost mirarea să descopere cum „Apolodor, prietenul marelui împărat, în aparență conștient și consecvent unui adevăr, martor ocular la tot ce se petrece, înregistrează faptul, măgulind simțul împăratului în apotheosa vanității, învăluind adevărul cu perdeaua cea mai fină a misticismului. O situație aparentă ochilor biruitorului, și o încurajare oprimatului, alături de o satisfacție pentru autor”.

Acest tulburător adevăr a fost descoperit la sfârșitul scenei care încheia apoteoza biruitorului, unde se aflau trei daci înmormânați de vii, „și lângă ei, tauri, berbeci, țapi...” Iată cum redă Cerchez această scenă:

„Ceva mai săltat decât acei trei daci, un frumos bărbat, în costum de dac și el, pare că ar patrona totul. Flăcările cari cât se poate de discret închid Marea Figură, și cu ea pe aceia a unuia din cei trei daci martiri în adorație, cu mâna dreaptă a Marei Figuri pe umărul ei, și cu cea stângă pe coarnele berbecului, încep să ridice valul. Și, atunci, o serie de semne cunoscute veculului de persecuție, de pe vremuri desvăluite, clarifică totul: sub capul berbecului, pe haina Marei Figuri a Marelui Păstor, «X» - Iisus Hristos, Marele Mântuitor; berbecul însuși - pasiunea lui Christ; între pietrele de sus ale cordonului de separație dintre scene, din pietre, «I.S.». Iisus urmat de începutul unei alte litere, «H», sfârșitul nu se mai cunoaște, halca de piatră fiind ruptă de vremuri; pe umărul Lui stâng, «X- = Iisus Hristos Nika, adică «Iisus Hristos

învinge». Și totul închis în trei aureole concentrice, începând cu nimbul vertical din jurul capului, dovind ortodoxismul înaintea catolicismului, care are nimbul orizontal. Pe umerii apostolului în adorație, două litere: una «E», cu caracter grecesc, și alta «L», cu caracter latin; astfel că nu ar fi surprinzător ca să fie vorba despre Evanghelistul Luca. Un porumb - dacă nu altceva va fi semnificând - încheie scena”. Apoi, arhitectul concluzionează: „Este Marea Figură a Mântuitorului nostru Iisus Christos, pe cât de frumos executată, pe atât de meșteșugit învăluită”.

Această scenă a fost dăltuită în piatră către sfârșitul primului veac creștin, pe când încă Evanghelistul Ioan se afla în viață, de către Apolodor, artistul din Damascul lui Pavel, unde creștinismul era în mare fierbere, încât se poate afirma „că figura a fost verificată de cei care aproape au cunoscut pe Mântuitor”, cum spune Cerchez.

Același arhitect mai descoperă o scenă - cea din preziua căderii Sarmizegetusei - crezută „scena otravei”, a stingerii dacismului întreg, pe care o consideră, în realitate, o repetare a scenei din casa lui Simeon Leprosul, adică „Suprema împărțășanie”.

Poate că această inedită opinie, aparent naivă și exagerată, nu ne-ar fi atras atenția în mod special, dacă nu am fi descoperit că ea a prezentat mare interes și pentru filozoful Vasile Lovinescu. Referindu-se la figura despre care Cerchez spune că este a lui Hristos, filozoful este de părere că ea „exprimă probabil tradiții orale din prima generație creștină”, și că este, de fapt, o imagine convențională a Mântuitorului, „exactă în măsura în care ni-L arată ca pe toți nazareenii dinaintea și din timpul Lui, cu părul și barba crescute în voie, cum este și personajul de pe coloană... De aceea,

nedeosebindu-se de dacii bărboși și pletoși de pe restul Coloanei, Hristos poate semăna cu ei, rămânând El însuși”. Iar „gestul personajului reamintește pe Abraham punându-și mâna pe capul berbecului găsit în tufiș ca substitut al sacrificiului căruia inițial îi era sortit Isac. Brațul drept, invizibil, poate înfășura cu un gest neprecupețit de pogorământ grumazul personajului imberb, care răspunde cu un gest egal de încredere ridicând capul. Învățătorul și ucenicul au două porniri complementare de Consacrator și consacrat”.

Vasile Lovinescu completează informațiile furnizate de Cerchez, descoperind alte semne simbol. De pildă, încrețiturile veșmântului care acoperă trupul personajului identificat de Cerchez ca fiind Mântuitorul Hristos, pe umărul și pe brațul stâng. Dacă imaginea este inversată (tehnică tradițională de a strecura simboluri importante în ansamblul ornamentațiilor fără semnificații), apar două din cele mai importante simboluri ale tradiției creștine: crucea în formă de „X”, numită în mod obișnuit „Crucea Sfântului Andrei”, litera grecească „khi” - inițialele numelui lui Hristos, și un unghi ascuțit pus pe brațul din stânga al crucii (în imaginea inversată), care formează, aparent, litera „A”. În realitate este vorba despre un vârf de lance redus la schema lui geometrică. Cu alte cuvinte, crețurile veșmântului arată cele două instrumente ale Patimilor: crucea, și lanca cu care centurionul Longin a străpuns coasta Mântuitorului.

Simbolul acesta dublu, conform celor afirmate de Vasile Lovinescu, este prezent în toată iconografia creștină din Orient și Occident, unde i se spune *Les Armoiries du Christ*. În *Ortodoxie, simbolul se imprimă, ca o pecete, în centrul prescurei, în partea care va fi extrasă*

pentru Euharistie, adică în „inima inimii misterului creștin”.

În viziunea filozofului, cele două litere, „A” și „X”, dau primele două litere ale cuvântului latin *Axis*, „Axă”, „Pol”, adică tocmai ce reprezintă Coloana împreună cu prelungirea ei umană, Traian, și „a fortiori Hristos”.

„Cum în știința tradițională interpretările nu se exclud, ci se completează una pe cealaltă, vom adăuga că e firesc să găsim crucea Sfântului Andrei pe un monument concernând o țară care, după tradițiile patristice, a fost evanghelizată de Apostolul Andrei, mai ales când crucea acestuia coincide cu litera grecească «khi», inițiala numelui Domnului”, este de părere Vasile Lovinescu. Acesta regăsește „X” și litera grecească „P” - a doua literă a numelui grecesc al lui Hristos - în imediata apropiere a botului berbecului, dedesubt și puțin la dreapta, litere care, suprapuse, dau ceea ce în simbolistica creștină se numește Monograma lui Hristos, căreia i se mai spune și „Chrisma lui Constantin”, pentru că i s-a arătat acestui împărat pe cer înaintea bătăliei cu Maxențiu. „Noul semn a fost imprimat pe steagul Imperiului de Răsărit, de atunci Stindardul numindu-se, pentru o mie de ani, *Labarum*”.

În 1999, regretata arhitectă Silvia Păun sesiza și domnia sa prezența unei alte scene creștine pe Columna lui Traian: imaginea prinderii și uciderii lui Decebal, în care este redat un personaj care, fără dubii, își face semnul crucii.

Indubitabil, toate aceste ipoteze pot da naștere la alte interpretări, pot ridica numeroase alte semne de întrebare și, de ce nu, pot constitui elemente de plecare într-un studiu mult mai aprofundat, din perspectiva sugerată de cei trei cercetători. Studii care ar completa tabloul începuturilor noastre

creștine. Ni se pare, de asemenea, de mare importanță a sublinia, de pildă, că această scenă este plasată într-un registru care redă secvențe din întoarcerea refugiaților daci pe pământurile lor, după sfârșitul primului război dacic. Adică după anul 103, atunci când, cu certitudine, cuvântul Mântuitorului fusese auzit și de daci.

Pornind de la observațiile celor menționați mai sus, o cercetare mai atentă a Columnei ar putea duce la identificarea și a altor semne, imagini, simboluri etc. ascunse, cu certe conotații creștine cum, cu modestie am constatat și noi: coborârea trupului Mântuitorului de pe cruce; frunzele de palmier, care amintesc de Intrarea în Ierusalim a Mântuitorului pe un asin; simbolistica răstignirii lui Iisus redată pe un scut purtat de un soldat roman; numeroase cruci în formă de „X”, sculptate pe zidurile cetăților și pe scuturile dacilor, și chiar monograma lui Hristos disimulată în reprezentarea roților carelor, etc.

O SCENĂ DUREROASĂ ȘTEARSĂ MISTERIOS DE PE COLUMNĂ

Unii cercetători care au studiat Columna lui Traian sunt de părere că „filmul” derulat în basoreliefurile de piatră ar putea fi povestea ilustrată a cărții pierdute a împăratului Traian despre războaiele cu dacii, și că o serie de episoade sunt pentru noi, cei de astăzi, enigmatice. Din seria acestor episoade face parte și o scenă de după aceea a sinuciderii lui Decebal, în care sunt redați doi soldați romani care prezintă mulțimii pe un scut capul sângerând al regelui Decebal. Despre această imagine, sursele scrise spun că atât capul, cât și mâinile regelui dac au fost duse la Roma și azvârlite pe treptele templului Gemoniilor.

Ei bine, această scenă... a fost ștearsă cândva prin cioplire!

Despre autenticitatea evenimentului imortalizat în piatră depune mărturie însă un monument funerar descoperit de profesorul american Michael P. Speidel, de la Universitatea din Honolulu, în 1965, în satul Grammeni, din apropierea anticului oraș Philippi, de pe teritoriul fostei provincii romane Macedonia. Este vorba despre monumentul funerar închinat lui Tiberius Claudius Maximus, cel care i-a dus împăratului Traian capul lui Decebal. Mormântul acestuia conține o inscripție în care se spune, printre altele: „Tiberius Claudius Maximus, veteran, fiind în viață s-a îngrijit să se facă acest monument... fost făcut cercețaș... de două ori decorat în războiul dacic... de către același împărat făcut decurion... fiindcă prinsese pe Decebal și îi dusese capul la Ranisstorum...”

Deși cetatea, sau castrul, sau orașul cu acest nume din Dacia unde se afla Traian după înfrângerea dacilor în al doilea război din 105-106 nu a fost identificat cu certitudine, cercetători precum istoricul Ștefan Grecianu sunt de părere că ar fi vorba despre Deva. Oricum, fapta soldatului Tiberius Claudius Maximus este confirmată și de reliefurile de pe monumentul funerar care îl înfățișează călare, repezindu-se la un dac prăbușit la pământ, din mâinile căruia cade un pumnal încovoiat, adică Decebal care tocmai se sinucisese. Scena acestui suicid apare și pe vase din Gallia și Spania, dovadă că evenimentul a avut un larg ecou în epocă.

„Ciudat este faptul că reliefurile în care capul lui Decebal este prezentat pe scut sau pe o tavă a fost distrus prin ciocănire minuțioasă. Nu se mai văd decât contururile care sugerează despre ce este vorba: un castru, în interiorul căruia se vede un cort militar, în fața căruia doi soldați romani prezintă unei mulțimi un scut pe care este așezat un cap uman. Cine a distrus această scenă și de ce? Cine putea ajunge la vârful Columnei cu ciocanul, și ce l-a determinat să steargă această scenă? Căci nu este vorba despre o distrugere accidentală, nici produsă de eroziune din cauza intemperiei. Este mâna cuiva care a vrut să dispară din istorie acest cumplit episod. Unii specialiști au oferit o interpretare total necredibilă: creștinii ar fi șters scena! În 1536, soclul Columnei a fost eliberat din ruinele forului lui Traian din ordinul Papei Paul al III-lea. Marele arhitect Fontana s-a ocupat de restaurarea lui, începând cu 1558. Între 1589 și 1590, în locul statuii lui Traian din vârful Columnei, dispărută încă din Antichitate, a fost pusă statuia Sfântului Petru. Se presupune că scena despre care vorbim a dispărut atunci, deoarece atingeau sensibilitatea creștinilor. Pe Columnă

însă apar reprezentări cel puțin la fel de macabre: soldați romani prezentând împăratului capete de daci, capete de daci înfipite în pari în fața unui castru, un soldat ținând în dinți un cap de dac desprins de corp etc. Apoi, pentru secolul al XVI-lea, astfel de reprezentări nu erau macabre. Mai mult, creștinii erau familiarizați din Noul Testament cu imaginea Salomeei purtând tava cu capul Sfântului Ioan Botezătorul. Să fie vorba de apărarea memoriei lui Traian, prezentat ca un uci-gaș, cum au sugerat alți cercetători?”, se întreabă istoricul Aurora Peșan, care a studiat această problemă.

Unii specialiști cred că creștinii ar fi șters scena mai târziu, deoarece, la începutul secolului al XVII-lea, când Ludovic al XVI-lea a comandat o copie a Columnei, artistul Pietro Santi Bartoli a executat copii de detaliu de pe scenele Columnei, iar secvența despre care vorbim apare în lucrarea sa. De altfel, un album cu reproducerile lui Bartoli a fost dăruit bibliotecii Astra din Sibiu de către Badea Cârțan, care a adus în desaga sa de la Roma acest neprețuit document pe care, ca și în alte cazuri, cercetătorii continuă să-l ignore. „Cei care au atribuit gestul distrugerii creștinilor din secolul al XVI-lea nu au cunoscut suficient istoria Columnei. Între ei se numără și cel mai mare expert al Columnei, Conrad Cichorius (sfârșitul sec. al XIX-lea). Poate vreunul dintre împărații Romei de origine dacică, despre care istoria noastră nu pomeneste niciodată, a vrut să răzbune într-un fel soarta tragică a dacilor. Sau poate altcineva, mult mai târziu, căci unele scrieri despre daci încă erau citate în secolul al VI-lea. Sau poate doar o simplă răzbunare a sorții... Oricum ar fi, important este că, de-a lungul vremii, durerea și revolta pentru înrobirea Daciei au dăinuit, iar gestul ștergerii de pe Columnă a scenei celei mai umiltoare pentru daci este o dovadă limpede în acest sens”, ne-a mărturisit prof. dr. Aurora Peșan.

Despre tainele documentului în piatră de la Roma, care constituie actul nostru de naștere ca popor, se pot scrie volume întregi. Rămâne doar ca istoricii să dorească să se aplece mai mult asupra lor și să ne redea nouă, românilor, trăitori în acest început de mileniu răscolit de îndoieli și incertitudini, bucuria descoperirii clipei în care Veșnicia ne-a făcut și pe noi locuitori ai cerului și contemporani cu sfinții.

REPERE BIBLIOGRAFICE:

Cătălin Iulian: „Un mister milenar a cărui elucidare nu schimbă nimic. Moartea lui Decebal, a treia teorie, și ultima”, eseu, *revistatribuna.ro*, 2020/07;

Cerchez P. Cristofi: „Creștinismul în Dacia. Cea dintâi

icoană creștină”, București, TIPO. LITO. Țăranu 1928;

Lovinescu Vasile: „O icoană creștină pe Columna lui Traian”, Carte românească, 1996;

Păun Silvia: „Absida Altarului”, Per Omnes Artes, 2000;

Snagov Ion Dumitriu: „Monumenta Romaniae Vaticana”, Biblioteca Apostolica Vaticana, 1996;

CHRISTIANS ON TRAJAN`S COLUMN IN ROME

Abstract: The paper details the presence of Christian figures on Trajan`s Column in Rome. The details include Christians in Dacia, with icons and Christian symbols, which would give credit to the idea of the presence of Andrew in these lands.

Keywords: Christianity, Rome, Trajan`s Column, Dacia, Decebal.
